

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 13 februari 1920 kl. 3 e. m.

*Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 1,
i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående införande av ett reformerat stavningssätt.*

I en inom andra kammaren av herr *Hage* väckt motion, nr 57, yrkas, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета ett enhetligt förslag till en reformerad praktisk och lättlärd stavning samt, sedan detta förslag blivit färdigt, vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Beträffande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Rättstavningsrörelsen i vårt land utgick ursprungligen — såsom utskottet i sitt utlåtande förra året framhöll — från skandinaviska synpunkter; senare eller från och med mitten av 1880-talet behandlades rättstavningsfrågan såsom ett övervägande pedagogiskt spörsmål. I detta syfte verkade särskilt tidskriften *Nystavaren* 1886—1897. Dessa strävanden vunno inom kort beaktande även från statsmyndigheternas sida.

Historik.

I det kungl. cirkuläret den 16 november 1889 föreskrevs, att sjätte upplagan av svenska akademiens ordlista skulle läggas till grund för undervisningen i svensk rättstavning. De viktigaste förändringar i avseende på stavningen, som i denna upplaga vidtagits, voro: en mera ljudenlig beteckning av *ä*-ljudet och *k*-ljudet, utbyte av *qv* mot *kv*, några mindre förenklingar rörande *t*-ljudet m. m.

En långt mera genomgripande reform vidtogs genom det kungl. cirkuläret den 7 april 1906, vari bland annat föreskrevs, att *dt* för *t*-ljud ändrades till *t* eller *tt* samt att *f*, *fv* och *hw* för *v*-ljud ändrades till *v* med bibehållande av grundformens *v* framför *t* och *s* utom i ordet *haft*.

Genom denna reform fastställdes det nu i våra skolor allmänt tillämpade stavningsättet.

Denna reform, som länge påyrkats, rönt emellertid icke enstämigt bifall, och från vissa håll gjordes framställningar till Kungl. Maj:t om återgång i större eller mindre utsträckning till det före nämnda cirkulärs utfärdande gällande stavningsättet, framställningar som dock icke ledde till någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

Herr Hages
motion
1919.

En motion av samma lydelse avgavs av motionären vid förra årets riksdag. Motionen tillstyrktes av andra kammarens första tillfälliga utskott och bifölls utan debatt av andra kammaren, varefter den hänvisades till första kammaren. Denna kammarens första tillfälliga utskott avstyrkte motionen med huvudsakligen den motiveringen, att undervisningen i skolorna efter de senast påbjudna rättskrivningsnormerna behövde lugn och arbetsro på det förevarande området, och att även utanför skolans område alltför täta ombyten i stavningsättet måste vålla stora olägenheter. Mot detta utskottets utlåtande hade tre medlemmar anmält reservation. Vid ärendets behandling i första kammaren biträdde densamma sitt utskotts hemställan, varigenom frågan denna gång föll.

Vid andra kammarens första tillfälliga utskotts behandling av ärendet förra året hade utskottet inhämtat yttranden från svenska akademien, läroverksöverstyrelsen och skolöverstyrelsen.

Såväl svenska akademien som läroverksöverstyrelsen avstyrkte bifall till motionen. Läroverksöverstyrelsen ansåg, att ett insläende på den av motionären anvisade vägen bland annat skulle medföra, att den hittillsvarande svenska litteraturen skulle bli främmande för de yngre generationerna, och att ett omskapande av lärobokslitteraturen i yttre avseende skulle medföra vittgående ekonomiska konsekvenser.

Läroverksrådet Johansson hade till protokollet antecknat en avvikande mening. Han uttalade bland annat, »att det skulle vara till verklig nytta för vårt undervisningsväsen och vår folkbildning överhuvud, om Kungl. Maj:t ville föranstalta en sakkunnig utredning rörande följande tvänne frågor, nämligen dels vilka reformer av vårt stavningsätt i ljudenlighetens riktning, som för närvarande utan större olägenheter kunna genomföras, dels huruvida det är möjligt att för framtiden åstadkomma en enhetlig sakkunnig ledning av det reformarbete, som i detta avseende alltjämt behöver fortgå».

Skolöverstyrelsen, som i motsats till läroverksöverstyrelsen icke avstyrkt utredning i ämnet, anförde bland annat följande:

»Att det i skolorna använda stavningssättet, såsom i motionen framhålls, i många avseenden lider av inkonsekvenser, som göra, att modersmålets rättskrivning, trots de genomförda förenklingarna, i vissa avseenden är svårlärd och därför vid undervisningen kräver ganska mycket tid för att nödig övning och säkerhet må kunna vinnas, därutinnan kan överstyrelsen instämma med motionären. Å andra sidan behöver överstyrelsen väl knappast framhålla, att det icke är möjligt att få till stånd en full överensstämmelse mellan det talade och skrivna språket.»

Härefter anmärkte styrelsen, att, vilka reformer i stavningssättet som än genomfördes, sådana icke komme att göra rättstavningsövningar i skolorna överflödiga. Vidare påpekades stavningsreformens ekonomiska konsekvenser, vilka dock icke ansåges bära tillerkännas så stor vikt, att man med hänsyn till dem skulle avhålla sig från att eftersträva ytterligare förenklingar på rättskrivningens område.

Sin framställning slutade skolöverstyrelsen sålunda:

»Överstyrelsen delar motionärens mening, att, innan en ny förändring av det i skolorna använda stavningssättet beslutas, hela frågan om vårt modersmåls stavning bör underkastas en grundlig och allsidig utredning.

Det är tydligt, att överstyrelsen, med den ståndpunkt överstyrelsen i det föregående angivit, icke har anledning att motsätta sig, att en utredning, såsom i motionen föreslagits, kommer till stånd. Överstyrelsen har därmed givetvis icke velat taga ståndpunkt till de olika av motionären antydda förändringarna i språkets beteckning. Ej heller har överstyrelsen velat angiva något angående den tidpunkt, då en eventuell reform bör genomföras. Det bör tydligen bliva en av uppgifterna för utredningsarbetet att till prövning upptaga jämväl frågan, när förändringar i stavningssättet lämpligen bära företagas, samt därvid överväga, huruvida, såsom i motionen antydes, sådana förändringar bära ske stegvis med visst tidsmellanrum eller ock helt uppskjutas, tills de kunna på en gång genomföras.»

Till skolöverstyrelsens skrivelse var fogat ett av överstyrelsen infordrat yttrande av den kände språkmannen rektor Gideon Danell, som bland annat yttrade:

»Att ett kulturspråks stavningssätt då och då behöver genomgå en reformering för att även därigenom klyftan mellan tal- och skriftspråk måtte i skäligen mån kunna minskas, är en sak, som väl numera tämligen allmänt inses även utanför språkliga eller pedagogiska fackkretsar. Och särskilt är det naturligt, att ett sådant behov skall göra sig kraftigt gällande i en tid som vår, vilken, såsom motionären framhåller, måste vara en de demokratiska reformernas tid, en tid alltså, då inga medel vari-

genom det svenska folket i dess helhet kan komma att känna sig meddelaktigt i och medansvarigt för den svenska odlingen, böra lämnas oprövade. Endast i fråga om takten och farten i det här ifrågavarande reformarbetet komma meningarna säkerligen att gå isär. En så genomgripande förändring av vårt stavsätt, som motionären skisserar upp till utförande i ett slag eller möjligen fördelad på två omgångar med ett mellanrum på 15 till 25 år, tror undertecknad för sin del icke kunna betecknas som en verkligt praktisk reform. Därtill skulle den alltför mycket äventyra sambandet såväl med vår egen hittillsvarande litterära odling som också — genom införande av så helt nya grundsatser i stavningen, som föreslås i avseende på långa konsonanter — med de övriga västerländska kulturspråkens. Då emellertid den utredning av en oomtvistligt sakkunnig kommitté, som motionären föreslår, ej lär försummas att fästa uppmärksamheten vid dylika nära till hands liggande synpunkter, och å andra sidan den tidpunkt nu synes närma sig, då lämpligen ett nytt steg bör tagas framåt emot en mera ljudenlig stavning för vårt språk, såsom fortsättning på 1889 och 1906 års reformer, anhåller jag härmed, utan att i detalj skärskåda motionärens i varje fall beaktansvärda förslag, att få tillstyrka den i motionens kläm framförda hemställan.»

Andra kammarens första tillfälliga utskott avslutade sitt utlåtande på följande sätt:

»Under 1917 ha skolöverstyrelserna på grund av vissa skäl företagit en undersökning om verkningarna av den 1906 genomförda stavningsreformen. Denna undersökning verkställdes därigenom, att cirkulär för besvarande utsändes till de olika läroanstalterna. Om resultatet av denna undersökning säger läroverksöverstyrelsen i sin ovan citerade skrivelse till utskottet:

'Det visade sig därvid vara en allmänt rådande uppfattning, att den år 1906 vidtagna förändringen i stavsättet medfört lättnad vid modersmålsundervisningen på skolans lägre stadier, och att därigenom ernåtts en tidsbesparing, som kommit andra uppgifter för modersmålsundervisningen till godo. De olägenheter, som förändringen å andra sidan medfört för undervisningen, ansågos hava varit av jämförelsevis underordnad betydelse.'

Härav finner utskottet vara styrkt, att den 1906 beträdda vägen är riktig, och att ett fortsättande på densamma bör vara ändamålsenligt. Angående 'takten och farten' kan råda tvekan; även de, som i sina utlåtanden till utskottet uttalat sig i tillstyrkande riktning, ha likväl ansett, att den av motionären företrädade uppfattningen om en stor reform en gång för alla — eller i två omgångar — icke är praktisk, utan att det vore vida lämpligare med små oftare återkommande reformer. Utskottet anser

sig icke kunna bedöma, vilkendera av dessa ståndpunkter, som är den riktiga. Men så mycket är likväl klart, att, då språket ständigt undergår förändringar, jämt utvecklar sig, måste också stavningsreformerna smidigt anpassa sig efter utvecklingen, och sålunda kan ingen stavningsreform, hur genomgripande den än må vara, bli den slutgiltiga lösningen. Vissa skäl, såsom en stavningsreforms inverkan på sambandet med en gången tids kultur, dess ekonomiska konsekvenser m. m., vilka skäl visserligen icke få tillmätas den styrka, att de skulle förhindra varje reform, synas tala för ofta återkommande små reformer.

Tiden synes nu vara inne för ett nytt steg. Därför bör det vara lämpligt, att Kungl. Maj:t, såsom motionären kräver, sätter i gång en utredning genom en oomtvistligt sakkunnig kommitté. I denna bör givetvis finnas representanter såväl för pedagogisk som språkvetenskaplig sakkunskap som ock för vad motionären kallar det praktiska livet. Åt denna kommitté borde lämpligen överlämnas till bedömande såväl nästa reforms omfattning som ock vilka områden den lämpligen bör beröra. Likaledes kan det för åstadkommandet av en kontinuerlig utveckling av vår stavning vara lämpligt att till prövning upptaga det av läroverksrådet Johansson framförda förslaget om en enhetlig sakkunnig ledning för framtidens reformarbete.»

Då utskottet fortfarande vidhåller den mening, som kommit till uttryck i detta utlåtande, och då intet inträffat, som minskat giltigheten av de åberopade skälen, får utskottet hemställa,

Utskottet.

att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta ett enhetligt förslag till en reformerad praktisk och lättlärd stavning samt, sedan detta förslag blivit färdigt, vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Stockholm den 13 februari 1920.

På utskottets vägnar:

FRANS BERGGREN.

Närvarande vid detta ärendes slutbehandling: herrar *Berggren, Ahrberg, Johanson* i Huskvarna, *Jungnell, Westman, Ellén, Andersson* i Linköping, *Jonsson* i Kulleräng, *Olsson* i Låbhemåla och *Skagerberg*.